

touchée par le mouvement de renouveau spirituel de la fin du Moyen-Age. La crise financière se superposait toutefois à ce contexte général de repli. La rente sur la terre, grevée par la hausse des salaires agricoles et la fiscalité royale, ne rapportait plus assez aux petits nobles. Les plus grands s'en tirèrent, au contraire, grâce à une gestion plus avisée et à une présence dans les "bons cercles", près du roi. C'est que se jouait là une partie que l'aristocratie ne voulut jamais perdre : la recherche du faste. De plus en plus souvent, certains y joignaient celle du bon goût, d'après les critères édictés par une société où chaque activité recevait peu à peu son code.

Le mérite principal de l'ouvrage de

Martin AURELL tient dans son effort de synthèse: tous les aspects de la noblesse médiévale y sont abordés, dans un nombre pourtant réduit de pages. Malgré ce foisonnement d'informations, l'auteur a su dégagé des lignes de force à son étude, dans un projet qui, s'il est clairement orienté, n'en est pas moins pertinent. C'est assurément une excellente base de réflexion pour des étudiants de premier cycle qu'il a fourni là, un jalon important pour les étudiants plus avancés, ainsi qu'une synthèse très maniable des vues les plus récentes de l'historiographie médiévale.

Sébastien Laurent

BATET i COMPANY, Carolina
Castells termenats i estratègies d'expansió comtal. La Marca de Barcelona als segles X-XI
 Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs, 1996. 131 p.

Durant dècades, el procés de feudalització a Europa s'ha entès, bàsicament, com la privatització del sistema jurídic-fiscal per part, essencialment, dels comtes del decadent Imperi Carolingi, hereu a la vegada de la tradició romana baix-imperial. La historiografia francesa, encapçalada per G. Duby, s'encarregà de construir el paradigma de la "revolució feudal" -també s'acostuma a emprar el mot "mutació", d'un sinistre rerafons genètic- per a descriure aquest procés tot encaixant-lo en una cronologia ben específica, vàlida per a tot l'Occident Cristià (980-1060). A casa nostra, Pierre Bonnassie fou l'encarregat de renovar la historiografia catalana tot adaptant-la als plantejaments dels problemes heretats de la historiografia francesa afegint a la seva recerca, degut a la tradició local, el tema del "re poblament" a la història dels comtats catalans. De la seva suggerent obra, allò que ara ens interessa per situar

el llibre de C. Batet és l'etapa anterior a la irrupció del feudalisme, l'etapa de la "Catalunya pre-feudal". P. Bonnassie va descriure una "Catalunya pre-feudal" que es perllongà fins a la dècada dels anys trenta del s. XI, on la justícia i la fiscalitat comtal -de caràcter públic evidentment- eren sobre una societat formada majoritàriament per "petits pagesos aïllats". Aquests pagesos, empenyuts per la fam des dels seus refugis muntanyencs, foren els encarregats de repoblar les "terres capdavanteres" -buides des de la irrupció andalusina- un cop la conquesta franca havia dotat de la seguretat suficient a aquests "highlanders" catalans.

Coetàniament a la publicació de la tesi doctoral d'en Bonnassie, un altre investigador francès presentava la recerca sobre els canvis soferts -al llarg d'una cronologia similar a la proposada per Bonnassie- a la societat del Laci i la Sabina. L'investigador era Pierre Toubert

i la seva recerca desenmascarava un procés històric que fins llavors havia passat desapercbut pels historiadors batejat com *incastellamento*. Amb aquest neologisme italià, Toubert es referia al trencament produït als segles X i XI respecte a l'organització social anterior. Un trencament que afectava, no només els aparells jurídic-fiscals del moribund Imperi Carolingi, sinó fonamentalment, a l'organització de les forces i relacions de producció i, en conseqüència, dels espais agraris i de residència. L'objecte d'aquesta recensió, el llibre de Carolina Batet, passats 20 anys de la publicació de l'estudi sobre el Laci i la Sabina, és la primera recerca historiogràfica de gran abast que aposta per estudiar l'expansió territorial alt-medieval catalana des d'una òptica toubertiana, afegint a més la lluita contra el concepte de "re poblament".

A la introducció, l'autora assenyalava quines han de ser les dues línies de recerca principals per a l'estudi de la marca de Barcelona: "la de les seves estructures de poblament, incloent aquí les formes d'organització i utilització dels espais agraris, amb la finalitat de precisar el significat i l'abast del mateix concepte de repoblament" i "les formes d'expansió comtal i la seva influència sobre aquestes estructures, posant l'accent no en els moviments d'unes preteses línies de fortificacions, sinó en les estratègies d'expansió i les formes socials i polítiques reals que prengué aquest domini" (pp.14-15). De les dues, és la segona la que és desenvolupada en el seu estudi. Així doncs, dos seran els fenòmens prioritaris a comprendre: la formació d'una xarxa castral i l'ordenament del poder que s'hi produeix.

Pel que fa a la xarxa castral, l'autora divideix en dues grans etapes la seva formació. A la primera, 900-1010, es constitueixen els castells que esdevindran "l'esquelet" de tota la futura xarxa, en una

àrea que va des del Llobregat fins al Gaià, al nord, i fins les muntanyes d'Albinyana i les seves zones d'aiguamolls tocant el mar, al sud. Aquest fet no és atzarós, sinó que mostra l'evident planificació amb la qual comptà el disseny d'aquesta xarxa, la qual no només es pot reduir a "la necessitat de proporcionar una línia de defensa" (p. 52), degut a la seva magnitud, homogeneïtat i coherència. La segona etapa, 1010-1080, constituirà una sèrie d'afegits a la zona costanera i al nord del Gaià i, sobretot, la subdivisió d'alguns dels termes castrals pre-existents fins al punt que "els castells termenats són limítrofes entre sí, de manera que la xarxa castral no deixa cap espai buit" (p. 48). De fet, la distància mitjana en línia recta entre castell i castell serà de 7'4 km, sense gaire oscil·lacions reals. Amb aquesta subdivisió, a més, s'exerceix el domini real sobre les zones que documenten majors dificultats per ocupar-les. I és, precisament, l'estudi de com i quí exercia aquest domini, objecte de la segona part del llibre, el que ens aporta les novetats més interessants.

Si bé en un principi la major part dels castells termenats són de titularitat comtal, ben abans del 1020, el comte ha perdut el seu control. Ja bé sigui per donació o per compra, els senyors laics i eclesiàstics (especialment Sant Cugat) esdevenen titulars dels *castra* i, amb ells, de la seva administració. Aquests senyors assumeixen les funcions vicarials com a pròpies de tal manera que "ja des de la segona meitat del segle X, els senyors perceben delmes i primícies, independentment del títol amb el qual es descriu el titular del castell, i independentment, sobretot, de si aquest és laic o eclesiàstic" (p. 78). Així doncs, veiem com l'anomenada "Catalunya pre-feudal" de Bonnassie deixa de tenir sentit en quant a la suposada perduració d'un ordre jurídic de caràcter públic fins al

regnat de R. Berenguer I i la revolta dels mutans feudals, la qual -no ho oblidem- segons l'autor francès tingué la seva principal senya d'identitat en la privatització de la fiscalitat i justícia comtals. De fet, quan els titulars venen o donen els castells termenats inclouen sempre la fórmula "cum primiciis et decimis earum terminis", prou explícita. A més, dins de cada *castrum*, es detecta des dels inicis una superposició de jurisdiccions mitjançant la correcta interpretació d'un instrument jurídic aparegut a la documentació catalana a finals del s. IX i que, durant tot el s. X fa referència unívocament al *dominium* senyorial: l'alou. C. Batet ha verificat la hipòtesi plantejada per R. Martí a meitat dels vuitanta amb la qual el mite del "petit pagès aloer" s'esfondrava. Recentment, l'any 1997, el mateix autor ha publicat un estudi exhaustiu, que no fa més que confirmar la hipòtesi de treball ja esmentada, on se'ns presenta nítidament l'existència al llarg del segle X d'un "règim alodial" nascut de la privatització del *beneficium* carolingi a finals dels s. IX.

C. Batet entén l'alou com a "unitat territorial al voltant de la qual, i en el marc del castell termenat, s'organitza el domini de la terra en aquest territori" (p.64). És a dir, els castells termenats es subdivideixen jurisdiccionalment en alocs, que poden pertànyer sense cap problema a senyors que no tinguin res a

veure amb els titulars dels castells, en els quals es perceben censos que, òbviament, recauen sobre els pagesos que hi treballen la terra. L' *alodium*, doncs, és el ple domini sobre la terra -de fet sobre els pagesos que la treballen-, i no la plena propietat, com demostren les mencions de "proprietas" en terres i vinyes que són venudes dins l'alou per particulars. Veiem, doncs, com els suposats "pagesos aloers" que s'aventuraven a "repoblar" les terres conquerides no ho són tals. L'aloer és el senyor i, forçosament, ho ha de ser d'una població anterior sobre la qual, i de manera violenta, ha estès el seu domini. La *aprisio*, doncs, no és més que la cohartada jurídica exhibida per aquests quan algú -de fet els "altres" senyors, les institucions eclesiàstiques- intentava discutir els drets sobre un lloc determinat (pp. 68-9).

Treballs com els de Carolina Batet tenen el mèrit d'optar per noves línies de recerca que, com hem vist, donen fruits -potser amargs per alguns- però, sens dubte, estimulants per a la majoria. Crec que el millor servei que podem retre a l'estudi de la Història és compartir els resultats de les diferents propostes historiogràfiques, no des de l'eclecticisme que promouen els defensors de la mort de les ideologies, sinó des d'un esperit crític on honestat i rigor passin per sobre de camarilles i servilismes.

Vicenç Ruiz

BISSON, Thomas N. (ed.)

Cultures of Power: Lordship, Status, and Process in Twelfth-Century Europe

Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1995. X+347 p.

En els darrers anys s'ha produït un procés de renovació en el camp de la història política, tant pel que fa a la metodologia com a les temàtiques d'estudi, que ha estat possible gràcies a les aportacions de

les altres ciències socials, singularment la sociologia, l'antropologia política, la psicologia social i l'economia. Precisament, un dels aspectes més estudiats avui dia des de que l'any 1980